

**ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА
ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СКЛАДІ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНИХ ГРУП**

У роботі досліджена взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. Визначені основні чинники, якими обумовлена необхідність процесуальної взаємодії слідчого з органами дізнання у складі слідчо-оперативної групи. З'ясовані етапи прийняття рішення щодо створення слідчо-оперативної групи та оформлення її створення. Уточнений зміст визначення слідчо-оперативної групи як тимчасового формування, яке створене для спільної узгодженої діяльності, до складу якого входять оперативні та інші співробітники органів дізнання та слідчий (слідчі), що має своє призначення і в якому під керівництвом слідчого та із запровадженням інтенсивних і тривалих оперативно-розшукових заходів здійснюється розкриття злочину за гарячими слідами, розслідування великих за обсягом складних справ або перевірка заяв та повідомлень про завуальовані злочинні діяння за матеріалами, що надійшли слідчому для розгляду. Визначено, що одним із перспективних напрямів подальших розвідок з питань взаємодії є проведення аналізу місця та ролі слідчо-оперативних груп у розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів.

Ключові слова: взаємодія, слідчий, оперативний працівник, слідчо-оперативна група, органи внутрішніх справ.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Щорічно правоохоронними органами України реєструється значна кількість тяжких та особливо тяжких злочинів.

Розслідування у таких кримінальних провадженнях є складним, великим за обсягом і вимагає від правоохоронних органів багато зусиль, тому провадження досудового слідства, як правило, доручається слідчій або слідчо-оперативній групі.

Кількість працівників, що залучаються у такі групи буває різною, і зазвичай вони належать до відносно відокремлених підрозділів. Під час групового провадження серед учасників слідчо-оперативних груп виникає багато питань процесуального та організаційного характеру, пов'язаних із невизначеністю або недостатньою визначеністю їх процесуальних повноважень під час діяльності у складі групи [1, с. 2].

У цих умовах удосконалення роботи правоохоронних органів передбачає посилення внутрішніх системних зв'язків діяльності окремих структурних елементів. Для слідчо-оперативних груп у системі МВС України найбільш актуальною є проблема взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання проблеми та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. У юридичній літературі аспекти взаємодії слідчих та оперативних

працівників у розкритті й розслідуванні злочинів були предметом наукових досліджень у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. І. Василичука, В. І. Галагана, В. О. Глушкова, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, В. П. Захарова, В. С. Зеленецького, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, А. М. Кислового, І. П. Козаченка, В. О. Коновалової, О. Є. Користіна, В. С. Кузьмичова, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'яничкова, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, Д. Й. Никифорчука, В. Т. Нора, Ю. Ю. Орлова, В. Л. Ортинського, М. А. Погорецького, Б. Г. Розовського, Б. В. Романюка, М. В. Салтевського, Г. П. Середи, Є. Д. Скулиша, С. М. Смокова, С. М. Стахівського, М. П. Стрельбицького, О. Ю. Татарова, В. В. Тіщенко, В. М. Тertiшника, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, О. О. Юхна та інших.

Питання створення та діяльності слідчо-оперативних груп і особливостей групового провадження у складних та великих за обсягом справах були предметом наукового інтересу О. В. Бауліна, В. І. Боярова, А. А. Герасуна, І. Д. Гончарова, А. А. Горняцького, Г. О. Душейка, О. М. Подопрелова, С. В. Слинька, Ю. І. Шостака та інших.

Разом з тим, в існуючих наукових працях проблема взаємодії органів досудового розсліду-

вання та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп досліджена недостатньо, чим обумовлена необхідність комплексного аналізу окресленого кола питань.

Постановка завдань. Основними завданнями, розв'язанню яких присвячена дана стаття, є наступні.

1. Уточнити зміст визначення слідчо-оперативної групи як однієї із форм взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів.

2. З'ясувати основні чинники, якими обумовлена необхідність процесуальної взаємодії слідчого з органами дізнання у складі слідчо-оперативної групи.

3. Проаналізувати основні етапи прийняття рішення щодо створення слідчо-оперативної групи та оформлення її створення.

4. Визначити перспективні напрями подальших розвідок з досліджуваних питань.

Виклад основного матеріалу. Однією із важливих умов швидкого розкриття та можливості здійснювати розслідування злочинів одночасно в декількох напрямках, у різних місцях із усебічним і паралельним відпрацюванням усіх версій у справі, а також можливості зосереджувати зусилля на одному важливому етапі є розслідування злочинів груповим методом шляхом створення слідчо-оперативних груп (далі – СОГ).

Як свідчить практика, за останні роки досвід розслідування злочинів груповим методом дуже збагатився. Створення груп у складних справах і з великим обсягом роботи надає низку переваг відносно інших форм взаємодії слідчих з оперативними співробітниками органу дізнання [2, с. 65].

У юридичній та науковій літературі існує значна кількість визначень СОГ.

Так В. М. Федченко пропонує визначення слідчо-оперативної групи як тимчасового формування, яке створене для спільної узгодженої діяльності, до складу якого входять оперативні та інші співробітники органів дізнання та слідчий (слідчі), що має своє призначення, і в якому під керівництвом слідчого та із запровадженням інтенсивних і тривалих оперативно-розшукових заходів здійснюється розкриття злочину «по гарячих слідах», розслідування великих за обсягом складних справ або перевірка заяв та повідомлень про завуальовані злочинні діяння по матеріалам, що надійшли слідчому для розгляду [1, с. 16].

У дисертаційному дослідженні Г. О. Кокурін акцентує увагу на криміналістичних й організаційних основах діяльності СОГ з використанням

теорії управління, соціальної психології та кримінального процесу і характеризує СОГ як: організаційно-управлінську структуру; що являє собою організаційне формування постійного чи тимчасового характеру; створене для кращої організації діяльності щодо розкриття та розслідування злочинів; має свій зміст, склад, призначення із специфічною організаційною формою взаємодії органів слідства та дізнання; 5) складається із слідчого (слідчих), оперативних співробітників ОВС та інших спеціалістів, які використовують властиві їм засоби і методи роботи при керівній ролі слідчого [3, с. 7-11].

Р. Ю. Улімаєв вважає, що керівником СОГ може бути не лише слідчий, начальник слідчого підрозділу, прокурор, й особа, яка проводить дізнання, та начальник органу дізнання. І пропонує визначати СОГ як тимчасове (позаштатне) організаційне формування, що поєднується під керівництвом особи, яка володіє процесуальними повноваженнями стосовно розслідування злочинів, і співробітників правоохоронних органів та спеціалістів для спільної узгодженої діяльності у вирішенні завдань досудового розслідування [4, с. 6].

Водночас ці риси СОГ не зовсім повно відображають сутність її діяльності та підстави створення.

Таке організаційне формування повинно створюватися лише за наявності законних підстав, що дасть змогу попереджувати відволікання посадових осіб, передусім оперативних співробітників органу дізнання, від виконання не притаманних їм функцій під час розслідування. Приймати рішення про створення СОГ, визначати осіб, які візьмуть участь у розслідуванні, та призначати старших серед них повинні тільки компетентні посадові особи. До того ж СОГ – це не лише організаційно-управлінська структура із специфічною взаємодією органів слідства та дізнання. Насамперед, вона повинна мати процесуальну, а потім уже організаційну структуру, оскільки кримінальний процес врегульовує своїми нормами діяльність органів досудового слідства, дізнання щодо розкриття злочинів, їх розслідування та викриття винних.

На нашу думку, СОГ повинна створюватися для розслідування не лише справи, як зазначає Г. О. Кокурін, і не взагалі злочинів, як вважає Р. Ю. Улімаєв, а тільки для розслідування складної справи або для розслідування злочину за гарячими слідами, а також у випадках, коли слідчий за матеріалами про завуальовані злочинні діяння, що зібрані оперативним шляхом і надій-

шли від співробітників органу дізнання, дійшов до висновку, що недостатньо підстав для порушення кримінальної справи і є необхідність у проведенні за ними додаткових оперативно-розшукових заходів.

На думку О. М. Подопрелова, найбільш повно відображає суть та діяльність СОГ визначення, за яким СОГ – це керована слідчим після прийняття справи до свого провадження соціальна система, яка створюється за наявності підстав і відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства (відомчих нормативних актів) компетентними посадовими особами на відповідний період часу для вирішення завдань судочинства щодо швидкого, повного, а також усебічного розслідування, викриття винних в окремій складній чи великій за обсягом справі або для постійної роботи у визначених категоріях справ. Структурно створена із слідчих, оперативних та інших співробітників органу дізнання, яка забезпечує комплексне та найбільш раціональне дослідження всіх існуючих сил, засобів та методів [5, с. 69].

Таке визначення більш повно та суттєво характеризує поняття СОГ і зміст їх діяльності та, водночас, потребує свого уточнення.

На нашу думку, найбільш доцільним буде таке визначення: слідчо-оперативна група – тимчасове формування, яке створене для спільної узгодженої діяльності, до складу якого входять оперативні та інші співробітники органів дізнання та слідчий (слідчі), що має своє призначення і в якому під керівництвом слідчого та із запровадженням інтенсивних і тривалих оперативно-розшукових заходів здійснюється розкриття злочину за гарячими слідами, розслідування великих за обсягом складних справ або перевірка заяв та повідомлень про завуальовані злочинні діяння за матеріалами, що надійшли слідчому для розгляду.

Виходячи із даного визначення, слід більш чітко розмежувати питання стосовно: 1) підстав створення та діяльності СОГ; 2) кому та в яких межах належить право формувати, а також розформувати групу, у тому числі і до закінчення слідства; 3) повноважень учасників групи та взаємодії між ними; 4) розгляду скарг та відводів щодо них; 5) закінчення діяльності групи тощо.

Дослідження цих питань має важливе практичне значення, оскільки їх вирішення дозволить у кожному окремому випадку, з урахуванням існуючих обставин, що склалися, приймати рішення, яке буде своєчасним, обґрунтованим та законним.

Ми поділяємо думку О. Р. Михайленка про те, що поєднання слідчих із співробітниками опера-

тивного апарату є небезпечним, оскільки внутрішнє переконання слідчого під час прийняття процесуальних рішень не повинно ґрунтуватися на свідченнях, здобутих не слідчим, дуже часто сумнівним або неперевіреним способом [6, с. 221].

Водночас, оптимальне співвідношення оперативно-розшукової і слідчої функцій, передусім у разі порушення кримінальної справи за оперативними матеріалами, є дієвим способом підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Основними чинниками, якими обумовлена необхідність процесуальної взаємодії слідчого з органами дізнання у складі слідчо-оперативної групи, є наступні:

1) слідчі дії та оперативно-розшукові заходи членів групи мають однакову мету;

2) усі дії членів СОГ обов'язково узгоджуються між собою під час розроблення єдиного плану;

3) кожний з учасників СОГ діє в межах своїх повноважень і зберігає свою функціональну самостійність;

4) робота у складі СОГ дає слідчому можливість якнайшвидше використати дані отримані оперативним шляхом, а оперативним співробітникам – інформацію, отриману під час проведення слідчих дій.

Практикою нароблено і закріплено у відомчих нормативних актах таку форму взаємодії слідчого та органу дізнання, як створення чергових СОГ у районному або міському органі внутрішніх справ. До складу таких груп входять слідчий, оперативний працівник, експерт-криміналіст, кінолог. Вони зобов'язані швидко реагувати на повідомлення про вчинені злочини, вчасно виїжджати на місце події, провадити їх огляд з метою виявлення та фіксації доказів і встановлення осіб, які вчинили злочин, уживати заходів щодо їх розшуку та затримання.

Усе це дає змогу у стислий термін розкрити злочин, виявити та викрити злочинця. Створення чергових СОГ сприяє і тому, щоб справи про тяжкі злочини порушували безпосередньо слідчі ОВС.

Слідчо-оперативні групи створюються і на період розслідування складних, багатоєпізодних справ, передусім у справах про організовані злочинні угруповання, а також для розкриття нерозкритих злочинів минулих років.

Складна справа та, що має багато епізодів злочинної діяльності (однорідних чи різних за складом); за нею притягують до кримінальної відповідальності велика кількість осіб – співуча-

сників злочину; або коли ці злочини вчинено у декількох місцях, іноді віддалених один від одного, що в усіх випадках не дозволяє одному слідчому закінчити розслідування у встановлені законом терміни. Справа з великим обсягом роботи вважається такою, коли для повного та всебічного дослідження всіх обставин у ній, необхідне проведення великої кількості слідчих дій, які один слідчий у термін, установлений законом для провадження досудового слідства, виконати не в змозі.

Створення СОГ має специфічний характер і не завжди складність та значний обсяг слідчої роботи свідчать про необхідність провадження ОРЗ. У деяких випадках для застосування необхідних ОРЗ у справі не потрібна систематична взаємодія слідчого та оперативного працівника, достатньо їх епізодичного співробітництва та обміну інформацією.

Створення СОГ повинно передувати дві передумови: по-перше, неможливість одному слідчому успішно та у визначені законом строки розслідувати справу, а по-друге, необхідність у постійному здійсненні оперативно-розшукових заходів під час її розслідування [7, с. 42].

У юридичній літературі не існує єдиної думки щодо питання: слідчо-оперативна група – це процесуальна форма взаємодії чи не процесуальна? Так, на думку А. М. Ларіна, «Про слідчо-оперативні групи, маючи на увазі слідчих та співробітників органу дізнання (а іноді і спеціалістів), що більш-менш тривалий час працюють в одній справі, можна говорити як про організаційну, але не процесуальну сторону спільної діяльності» [8, с. 124]. В. Півненко вважає ж, що діяльність СОГ є однією з процесуальних форм взаємодії слідчого та органу дізнання [9, с. 77].

На думку О. Р. Михайленка існуюча практика створення СОГ на підставі відомчих наказів загрожує небезпекою зрощування слідчого апарату з оперативним, і тим, що дані, які отримані поза процесуальною формою, будуть тяжіти над слідчим, і поза його волею перетворюватимуть його на процесуального оформлювача даних, що отримані часом сумнівним шляхом [6, с. 221].

У цьому контексті є слушною є думка В. І. Галагана, який наголошує, що в усіх випадках негласні засоби мають бути перевірені й підкріплені гласними або процесуальними діями, і якщо оперативно-розшуковим шляхом виявлено очевидці в учиненого злочину, то вони повинні бути допитані як свідки [10, с. 36].

Передбачаючи групу форму розслідування (частина 2 статті 38 КПК України [11]), закон пря-

мо вказує, що досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою, і не регулює питання щодо створення СОГ, можливість формування та функціонування яких впливає з норм кримінально-процесуального закону. Його норми надають право слідчому давати доручення і вказівки про провадження розшукових та слідчих дій, і вимагати від оперативних підрозділів допомоги під час провадження окремих слідчих дій.

До того ж, взаємодія між членами СОГ повинна мати не випадковий чи епізодичний характер, а являти собою форму співробітництва, засновану на найбільш оптимальному поєднанні методів, прийомів та засобів, що властиві, з одного боку, слідчому, а з іншого – органу дізнання, і супроводжуватись постійним обміном інформацією [10, с. 36].

Вважаємо, що доцільно висунення ініціативи про прийняття рішення щодо створення СОГ та оформлення її створення поділити за трьома основними етапами.

Перший етап – коли існувала необхідність у проведенні інтенсивних і тривалих ОРЗ співробітниками оперативного апарату органу дізнання під час розкриття та розслідування слідчим складної справи з великим обсягом роботи, то ініціатива щодо створення СОГ належала слідчому, у провадженні якого перебуває ця справа, або начальнику слідчого підрозділу, чи прокурору, якщо справа у провадженні слідчого прокуратури, і супроводжувалася обов'язковим наказом керівника відповідного правоохоронного органу про надання у допомогу слідчому – керівнику СОГ співробітників органу дізнання. Оскільки саме керівник правоохоронного органу, а не слідчий чи начальник слідчого відділу має право розпоряджатися ними. Якщо ж така СОГ має міжвідомчий склад, то до постанови начальника слідчого підрозділу або прокурора обов'язково видається і наказ керівників відповідних правоохоронних органів.

Другий етап – коли існує необхідність у проведенні зазначених ОРЗ співробітниками оперативного апарату, але в ході розкриття та розслідування злочину за гарячими слідами, то ініціатива щодо створення СОГ повинна належати керівнику органу внутрішніх справ, начальнику слідчого відділу або прокурору, а рішення про її створення має бути оформлено спільно: постановою начальника слідчого відділу або прокурора та наказом керівника органу внутрішніх справ.

Третій етап – коли існує необхідність у проведенні інтенсивних і тривалих ОРЗ співробітни-

ками оперативного апарату за матеріалами завуальованих злочинних діянь, що перебувають на розгляді у слідчого, у такому випадку ініціатива щодо створення СОГ повинна належати лише цьому слідчому, а оформлюватись постановою начальника слідчого підрозділу або прокурора, для чого необхідно розробити відповідну норму.

Якщо ж мова йдеться про необхідність створення чергової СОГ, то для цього достатньо оформити графік чергування, затвердити його начальником правоохоронного органу, але попередньо узгодити його з керівниками підрозділів, які надають у групу своїх співробітників, а саме з начальником слідчого підрозділу, прокурором, керівником бюро судово-медичної експертизи тощо.

Своєчасність створення слідчої чи СОГ має важливе значення для її ефективної роботи, передусім на початковому етапі діяльності групи. Їх створення прямо залежить і від своєчасності надання керівником ОВС, прокуратури, податкової міліції, СБУ, відповідної вказівки, розпорядження, наказу начальникам оперативного та слідчого підрозділу про створення такої групи.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У роботі визначені основні чинники, якими обумовлена необхідність процесуальної взаємодії слідчого з органами дізнання у складі слідчо-оперативної групи. З'ясовані етапи прийняття рішення щодо створення СОГ та оформлення її створення. Уточнений зміст визначення слідчо-оперативної групи як тимчасового формування, яке створене для спільної узгодженої діяльності, до складу якого входять оперативні та інші співробітники органів дізнання та слідчий (слідчі), що має своє призначення і в якому під керівництвом слідчого та із запровадженням інтенсивних і тривалих оперативно-розшукових заходів здійснюється розкриття злочину за гарячими слідами, розслідування великих за обсягом складних справ або перевірка заяв та повідомлень про завуальовані злочинні діяння за матеріалами, що надійшли слідчому для розгляду.

З урахуванням отриманих результатів, основним напрямом розвитку положень даного дослідження слід вважати проведення аналізу місця та ролі слідчо-оперативних груп у розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів.

Література

1. Федченко В. М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. М. Федченко. – К., 2005. – 24 с.

2. Дорошенко В. Т. Організація роботи слідчо-оперативної групи при розслідуванні умисних вбивств, скоєних організованими злочинними угруповуваннями і на замовлення / В. Т. Дорошенко // Слідча практика України. – Х., 2003. – № 3. – С. 65-67.

3. Кокурин Г. А. Криминалистические и организационные основы деятельности следственно-оперативных групп по раскрытию и расследованию преступлений: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Г. А. Кокурин. – Свердловск, 1991. – 24 с.

4. Улимаев Р. Ю. Следственно-оперативные группы: правовой статус, организация и деятельность: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Р. Ю. Улимаев. – М., 1999. – 25 с.

5. Подопрелов А. М. Создание и деятельность следственно-оперативной группы: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / А. М. Подопрелов. – К., 1991. – 224 с.

6. Михайленко А. Р. Расследование преступлений, законность и обеспечение прав граждан / А. Р. Михайленко. – К.: Юринком интер, 1999 – 445 с.

7. Чувилёв А. А. Взаимодействие следователя ОВД с милицией / А. А. Чувилёв. – М.: МВШ МВД СССР, 1981. – 80 с.

8. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А. М. Ларин. – М.: Юр. лит., 1970. – 224 с.

9. Півненко В. Досудове слідство: проблеми теорії та практики / В. Півненко // Право України. – 1998. – № 12. – С. 76-77.

10. Галаган В. І. Співвідношення кримінально-процесуальної і оперативно-розшукової діяльності ОВС України / В. І. Галаган // Науковий вісник НАВСУ. – 2000. – № 3. – С. 36-40.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90-91 (зі змінами і доповненнями).

В. В. Топчий

Взаимодействие органов досудебного расследования и оперативных подразделений в составе следственно-оперативных групп

В работе исследовано взаимодействие органов досудебного расследования и оперативных подразделений в составе следственно-оперативных групп. Определены основные факторы, которыми обусловлена необходимость процессуального взаимодействия следователя с органами дознания в составе следственно-оперативной группы. Установлены этапы принятия решения о создании следственно-оперативной группы и оформления ее создания. Уточнено содержание определения следственно-оперативной группы в качестве временного формирования, созданного для совместной согласованной деятельности, в состав которого входят оперативные и другие сотрудники органов дознания и следователь (следователи), которое имеет свое назначение и в котором под руководством следователя и с введением интенсивных и длительных оперативно-розыскных мероприятий осуществляется раскрытие преступления по горячим следам, расследование крупных по объему сложных дел или проверка заявлений и сообщений о завуалированных преступных деяниях по материалам, поступившим следователю для рассмотрения. Определено, что одним из перспективных направлений дальнейших исследований по вопросам взаимодействия является проведение анализа места и роли следственно-оперативных групп в раскрытии тяжких и особо тяжких преступлений.

Ключевые слова: взаимодействие, следователь, оперативный работник, следственно-оперативная группа, органы внутренних дел.

V. Topchiy

Interaction of pre-trial investigation bodies and operative subdivisions in the complement of inquisitional-operative groups

In this work investigates the interaction of pre-trial investigation bodies and operative subdivisions in the complement of inquisitional-operative groups. Are defined the main factors which proving the necessity of procedural interaction of the investigator and inquiry bodies in the complement of inquisitional-operative groups. Have been identified stages of the decision to create inquisitional-operative groups. Clarify the content of definition of the inquisitional-operative groups as a temporary formation which was established for the common coordinated activities, which consists of operative and other members of inquiry bodies and investigator (investigators) that has the appointment and which under the direction of investigator and with the introduction of intensive and prolonged operative and search measures is solve the crime by hot pursuit, investigate large volume of complex cases or verification of applications and notifications about veiled criminal acts on materials received by investigator to review. Was determined that one of the promising directions for further research on the interaction is the analysis of the place and role of inquisitional-operative groups in the solving of grave and especially grave crimes.

Keywords: interaction, investigator, operative worker, inquisitional-operative group, internal affairs bodies.